

Обґрунтування методів управління власним капіталом банків

Висвітлено проблемні питання управління банківським капіталом за економічної нестабільності та обґрунтовано критерії вибору методів управління власним капіталом банків для забезпечення функціональної достатності капіталу потребам розвитку національної економіки з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: банківський капітал, методи управління власним капіталом банків, капіталізація, Базель III.

Основою забезпечення сталого економічного розвитку країни є надійна та достатньо капіталізована банківська система. Достатність капіталу банківської системи країни має забезпечувати інвестиційні потреби економіки країни та бути запорукою стабільності та надійності банків. Високий рівень капіталізації банків відіграє значиму роль в економічній безпеці та дозволяє реалізувати власний стратегічний потенціал країни в загальносвітовому масштабі в умовах глобалізації та фінансової інтеграції.

Період економічної кризи показав, що рівень капіталізації банківської системи України є значно нижчим за аналогічний показник в інших країнах світу та недостатнім для забезпечення сталого економічного розвитку країни. Так, сукупний обсяг власного капіталу діючих банків України станом на 1.05.2011 р. становив 143 681 млн. грн., що дорівнює обсягу власного капіталу одного європейського банку середнього рівня і набагато нижче обсягу власного капіталу найбільших банків розвинених країн світу [1]. На початок 2011 р. капіталізація банків Росії склала 90 млрд. євро, у США – 496 млрд. євро, у Франції – 390 млрд. євро, в Німеччині – 354 млрд. євро, у Великобританії – 350 млрд. євро, в Іспанії – 210 млрд. євро, у Нідерландах – 112 млрд. євро, у Швейцарії – 100 млрд. євро. Низький рівень капіталізації банківської системи України негативно впливає на кредитно-інвестиційні можливості банків у фінансуванні національної економіки, а також спричиняє неефективну структуру банківської системи щодо реалізації національних інтересів.

Необхідність збільшення рівня капіталізації банківської системи задекларовано у Програмі економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», розробленій Комітетом з економічних реформ при Президентові України. Ключовими напрямками збільшення капіталізації визначено «завершення рекапіталізації, реорганізації або закриття банків, що втратили платоспроможність під час кризи, підвищення вимог до мінімального розміру статутного капіталу фінансових установ, доопрацювання законодавства щодо полегшення процесу злиття банків» [2, с. 13-16]. Однак реалізація всіх цих заходів потребує ґрунтовних системних досліджень у виборі методів управління власним капіталом як на рівні банківської системи загалом, так і на рівні менеджменту конкретних банків.

Проблему управління власним капіталом банків у силу її значимості ґрунтовно розробляли економісти минулого, вона викликає жвавий інтерес учених-економістів, політиків та банкірів-практиків сучасності. В основу сучасних досліджень теорії і практики управління банківським капіталом покладено фундаментальні наукові роботи економістів-класиків Е. Бріггема, В. Бойтона, Л. Біттера, Е. Долана, М. Портера, Т. Коха, Дж. Кауфмана, В. Келла, Д. Лоббека, Дж. Сінкі, Ф. Мишкіна. В Росії дослідження проблем управління власним капіталом банків здійснювали Л. Абалкін, Л. Белих, О. Буклемішев, В. Кісельов, В. Ковальов, А. Сімановський, О. Лаврушин, С. Маричева, Р. Пельцман, Д. Райм, М. Рогов, І. Пашковська, Р. Ольхова, В. Усоскін, А. Тавасієв, І. Штиров, М. Ямпольський та ін. Серед наукових публікацій українських учених та практиків доцільно виділити праці О. Барановського, А. Вожжова, В. Герасименко, О. Дзюблюка, А. Мороза, В. Міщенко, С. Мочерного, С. Науменкової, М. Савлука, Т. Смовженко, М. Козоріз, В. Коваленко, Л. Примостки, К. Черкашиної, Н. Шелудько та ін. Хоча наукові напрацювання у цій сфері є доволі суттєвими, проте умови економічної нестабільності породжують нові проблеми в забезпеченні достатнього рівня капіталізації банків для обслуговування інвестиційних потреб національної економіки. Окрім цього, регламентація методів та форм підвищення капіталізації банків часто носить політичний характер і не підкріплена обґрунтованими розрахунками економістів. Потребують сучасного висвітлення питання критеріїв вибору методів формування власного банківського капіталу з огляду на міжнародні стандарти управління капіталом та підвищення вимог до якості банківського капіталу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні критеріїв вибору методів управління власним капіталом банків для забезпечення функціональної достатності капіталу потребам розвитку національної економіки з урахуванням міжнародних стандартів щодо капіталу.

Дослідження показали, що банківський капітал – це сукупність власних, залучених та позичених коштів у формі грошей, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються їх керівництвом для створення матеріальних, нематеріальних та фінансових активів з метою забезпечення прибутковості діяльності та нарощення ринкової вартості банківського бізнесу з урахуванням фінансових ризиків. Ефективне використання банківського капіталу сприяє підтриманню макроекономічної стабільності й забезпечує економічний розвиток країни.

Оцінка особливостей управління банківським капіталом для забезпечення сталого розвитку національної економіки засвідчила необхідність вирішення таких питань [3, с. 147]:

- диспропорційності формування ресурсної бази банків за рахунок зовнішніх фінансових ресурсів та порушення взаємозв'язку між динамікою ресурсної бази банків, грошовою масою та ВВП;
- нарощення обсягів банківського капіталу на основі формування зовнішнього боргу національної економіки, а не на внутрішньому потенціалі її розвитку;
- недостатнього обсягу довгострокових ресурсів для фінансування інвестиційних потреб економіки;
- низького рівня диверсифікації джерел формування банківського капіталу, зокрема переважання в їхній структурі методів втрати корпоративного контролю над банками на користь іноземних інвесторів;

- істотного впливу лобювання політичних інтересів при здійсненні рекапіталізації проблемних банків за рахунок бюджетних коштів;
- низького рівня реальної капіталізації банківської системи, переважання в її структурі фіктивних складових;
- значної міри використання тіньового капіталу в діяльності банків та застосування удосконалених схем легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом через механізми функціонування банківського капіталу.

Наукове обґрунтування напрямів вирішення цих питань та їх практичне втілення лежить у площині формування, розподілу та використання власного капіталу банків. У структурі банківського капіталу найбільш істотною компонентою для забезпечення фінансової стабільності та розвитку банку є власний капітал. Особливо істотною є роль власного банківського капіталу в забезпеченні функціональної достатності капіталу потребам розвитку національної економіки через те, що він є:

- детермінантою розвитку банківської системи країни;
- критерієм успішного виконання банками функцій в економіці;
- виміром кредитного потенціалу та інвестиційної активності банків;
- інструментом підвищення рівня капіталізації і консолідації банків;
- домінантою системи банківського регулювання та нагляду;
- мірою фінансової надійності та/чи ризикованості діяльності банків;
- визначальним фактором довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів;
- індикатором якості корпоративного управління та ступеня соціальної відповідальності у банківському бізнесі.

З цих позицій розглянемо аналітичні дані щодо формування та ефективності використання власного капіталу банків України за період з 2005-2011 рр.

Як видно з рис. 1, у післякризовий період спостерігалася стійка тенденція зростання показників власного, статутного та регулятивного капіталу банків. Якщо у 2009 р. темп росту власного капіталу банків становив -3,44 п. п., то у 2010 р. – 11,1 п. п., а у 2011 – 8,6 п. п.

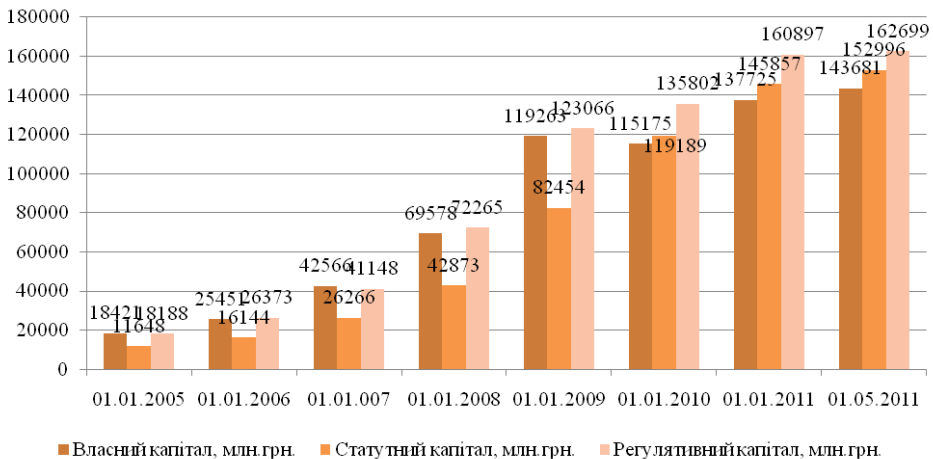

Рис. 1. Динаміка показників капіталу банків України за період 2005-2011 рр. (Складено за даними [1]).

Помітними є тенденції зростання статутного капіталу вищими темпами, ніж власного, а також зростання статутного капіталу банків, що свідчить про покращання структури регулятивного капіталу банків та зменшення у його складі фіктивних складових. Так, станом на 1.01.2011 р. статутний капітал банків України становив 145857 млн. грн., що на 2668 млн. грн. більше за попередній період.

Аналізуючи рівень покриття власним капіталом зобов'язань банків на фоні зростання абсолютних значень власного капіталу та зобов'язань банків України, зауважимо також збільшення показника співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями банків із 0,148 у 2009 р. до 0,171 у 2011 р.

У 2010-2011 рр. спостерігалось підвищення показника адекватності регулятивного капіталу банків (Н2) з 14,01% у 2009 р. до 20,83% у 2011 р., що свідчить про готовність українських банків до впровадження нових стандартів управління капіталом Базель III (рис. 2).

Про наявну тенденцію до покращання ефективності використання власного капіталу банків та активізацію кредитно-інвестиційних процесів у країні свідчить зростання показників рентабельності капіталу та активів банків. Так, станом на 01.01.2011 р. показник ROE становив (-)10,19%, що на 20% менше, ніж станом на 01.01.2010 р., а показник ROA склав (-)1,45%, що на 2,1% більше за аналогічний період. Проте аналіз свідчить, що ці показники мають від'ємні значення і діяльність банків є збитковою. Це означає, що в Україні процеси формування та використання власного капіталу банків потребують більш зважених підходів. Обсяги власного капіталу банків усе ще є недостатніми для розвитку потенціалу банків щодо інвестиційного забезпечення національної економіки. Відтак існує потреба у зміцненні капіталізації та виборі для цього процесу найоптимальніших методів формування капіталу з позиції збереження корпоративного контролю над банками та дотримання перспективних інтересів розвитку національної економіки.

З цих позицій виділимо основні критерії вибору методів управління власним капіталом банків, які доцільно застосовувати на рівні окремих банків та на рівні банківської системи країни загалом (рис. 3).

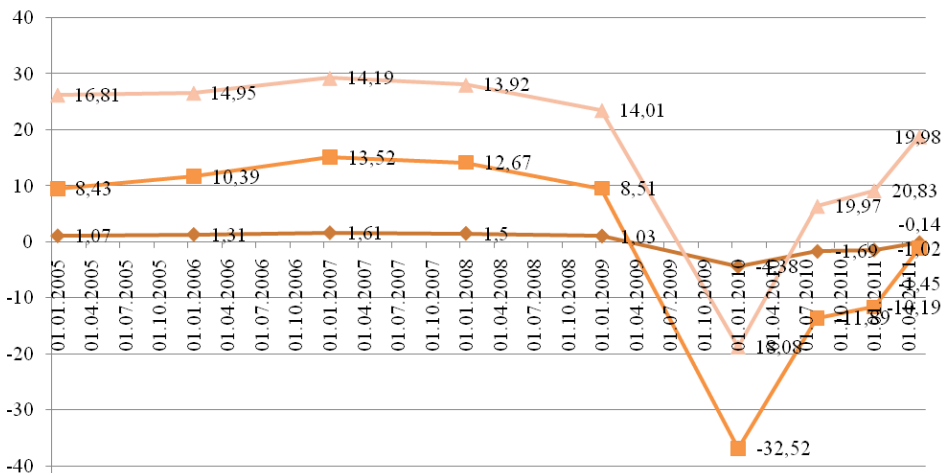

Рис. 2. Динаміка показників ефективності використання капіталу банків за період 2005-2011 рр. (Складено за даними [1])

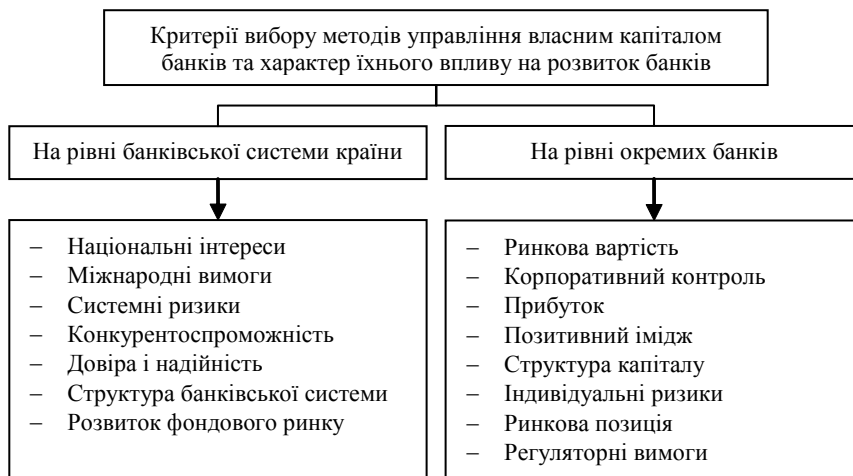

Рис. 3. Критерії вибору методів управління власним капіталом банків
(Власна розробка)

Залежно від характеру впливу та специфіки застосування методів управління власним банківським капіталом критерії вибору цих методів на рівні банківської системи мають більш глобальний масштаб і повинні широко враховувати зовнішні взаємозв'язки функціонування банківської системи. Ці критерії мають бути регламентовані на рівні регуляторних вимог та нормативно-правового забезпечення підвищення рівня капіталізації банків. Натомість на рівні менеджменту кожного окремого банку обґрунтування критеріїв вибору методів управління власним капіталом носить більш локальний характер і позначається на конкретних показниках банківської діяльності. Вибір методів за цими критеріями залежить виключно від політики та компетентності менеджменту банків.

За представленими критеріями фахівці обирають та застосовують дві групи методів управління власним капіталом, які мають місце у банківській практиці – внутрішні та зовнішні щодо банку (рис. 4).

Кожен з цих методів має власні переваги та недоліки, взаємовиключення яких відбувається під час застосування критеріїв вибору того чи іншого методу. Так, внутрішнім методам притаманні відсутність ризику втрати корпоративного контролю над банком, незалежність від кон'юнктури ринку, простота застосування, повне оподаткування, низькі темпи нарощування капіталу тощо. Зовнішні джерела є багатогранніші та дають змогу наростити капітал значно швидшими темпами, а також поліпшити позиції банків щодо залучення коштів у майбутньому. У комплексному застосуванні зазначених методів необхідним є створення передумов для трансформації цих джерел у капітал національної банківської системи.

Вибір найбільш перспективних методів нарощення власного капіталу банків необхідно здійснювати з урахуванням таких чинників:

- умов та середовища функціонування національної банківської системи в економіці країни;
- перспектив та ризиків використання цих методів за умов економічної нестабільності;

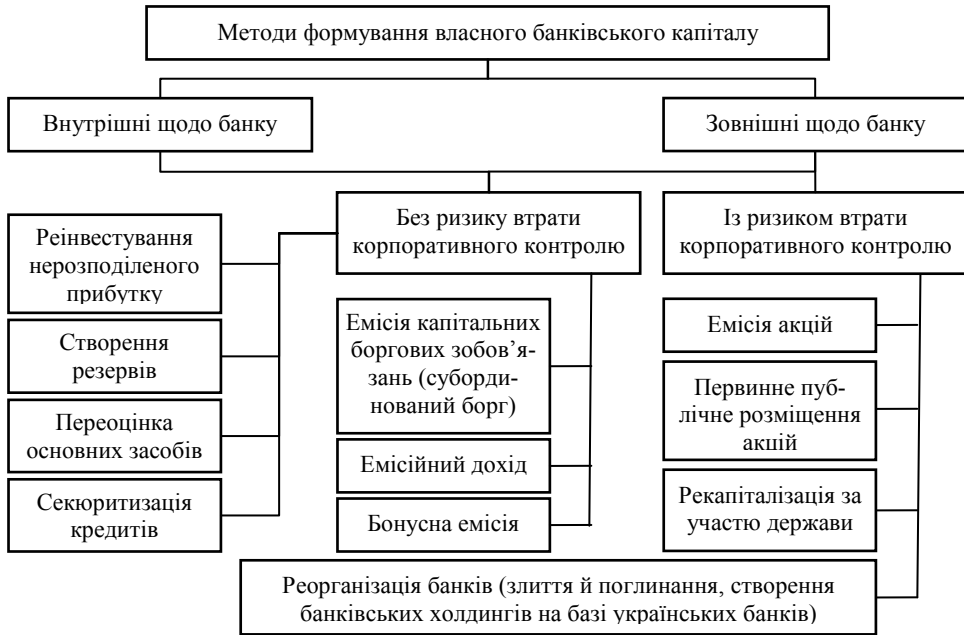

Рис. 4. Методи управління власним банківським капіталом (Розроблено на основі дослідження практики формування власного банківського капіталу)

- прав та інтересів наявних та потенційних акціонерів банків;
- ринкових умов (здатності ринку поглинути нову емісію акцій або капітальних зобов'язань банків);
- прогнозування майбутнього прибутку банку;
- доступність кожного конкретного джерела нарощення капіталу;
- відносних витрат на залучення конкретного джерела поповнення капіталу;
- умов оподаткування операцій з нарощування власного капіталу;
- обмежень щодо залучення окремих джерел власного капіталу банків, передбачених чинним законодавством або регулятором.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

1. Підвищення рівня капіталізації банків України є об'єктивно необхідним процесом, провідні засади якого мають чітко регламентуватися регулятором, здійснюватися зважено та системно відповідно до потреб національної економіки та кращих міжнародних вимог. Недостатнє обґрунтування методичних засад управління власним капіталом банків спричиняє неефективність обраних методів поповнення капіталу, неврахування низки ризиків для національної економіки та окремих банків.

2. За основу обґрунтування методів управління власним капіталом банків запропоновано критерії їхнього вибору на рівні банківської системи та на рівні банків. Для регламентації форм і методів підвищення рівня капіталізації на рівні банківської системи першочергове значення мають національні інтереси, міжнародні вимоги, системні ризики, конкурентоспроможність, довіра й надійність, структура банківської системи, розвиток фондового ринку. Практика свідчить, що при встановленні регуляторних вимог до капіталізації банків більшість цих

критеріїв ігнорувалася. Для менеджменту банків такими критеріями запропоновано обрати корпоративний контроль, ринкову вартість, прибуток, позитивний імідж, структура капіталу, індивідуальні ризики, ринкова позиція, регуляторні вимоги. Їхнє втілення у конкретні механізми підвищення капіталізації комерційних банків забезпечить конкурентоспроможність національної банківської системи та розширить її здатність щодо забезпечення інвестиційних потреб національної економіки.

Список використаних джерел

1. Банки України. Ексклюзив: Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2011 року // Вісник Національного банку України. – № 6. – 2011. – С. 27.
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. / Комітет з економічних реформ при Президентові України (версія для обговорення 2 червня 2010 року) – 85 с.
3. Слобода Л. Я. Банківський капітал у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки / Л. Я. Слобода // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : [зб. тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 травня 2011 р.) у 2 т.] / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т.2. – С. 146-148.

Слобода Л. Я., Юрків Н. Я. Обоснование методов управления собственным капиталом банка.

Освещены проблемные вопросы управления банковским капиталом при экономической нестабильности и обоснованы критерии выбора методов управления собственным капиталом банков для обеспечения функциональной достаточности капитала потребностям развития национальной экономики с учетом международного опыта.

Ключевые слова: банковский капитал, методы управления собственным капиталом банков, капитализация, Базель III.

Sloboda L. Ya., Yurkiv N. Ya. Justification of the Methods of Bank Equity Capital Management.

The problem questions of bank capital management in terms of economic instability are reflected. The criteria of selection of the methods of bank equity capital management for providing of functional sufficientness of capital for the necessities of national economy development taking into account international experience are grounded.

Key words: bank capital, methods of bank equity capital management, capitalization, Basel III.

Надійшло 21.11.2011 р.